

Briselē, 2.12.2016.
COM(2016) 719 final

KOMISIJAS ZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM UN PADOMEI

saskaņā ar Direktīvas 2011/36/ES 23. panta 2. punktu, izvērtējot, kāda ietekme ir cilvēku tirdzniecības novēršanas jomā pastāvošajiem valstu tiesību aktiem, ar ko noteikts, ka izmantot pakalpojumus, kuros ir iesaistīta cilvēku tirdzniecība, ir noziedzīgs nodarījums

1. Pamatojums un mērķis

Šis ziņojums atbilst 23. panta 2. punkta prasībām Direktīvā 2011/36/ES par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un cietušo aizsardzību, un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2002/629/TI, saskaņā ar kuru: *"Komisija līdz 2016. gada 6. aprīlim sniedz ziņojumu Eiropas Parlamentam un Padomei, izvērtējot ietekmi uz cilvēku tirdzniecības novēršanas jomā pastāvošajiem [kāda ietekme uz cilvēku tirdzniecības novēršanu ir pastāvošajiem] valstu tiesību aktiem, ar ko noteikts, ka izmantot pakalpojumus, kuros ir iesaistīta cilvēku tirdzniecība, ir noziedzīgs nodarījums, vajadzības gadījumā pievienojot atbilstīgus priekšlikumus."*

Atsauce uz kriminālatbildības noteikšanu par cilvēku tirdzniecības upuru pakalpojumu izmantošanu ir norādīta Direktīvas 2011/36/ES 18. panta ("Preventīvie pasākumi") 1. un 4. punktā, kuros noteikts šādi: *"1. Dalībvalstis veic atbilstīgus pasākumus, piemēram, izglītības un apmācības jomā, lai vājinātu un samazinātu pieprasījumu, kas veicina visu veidu ekspluatāciju saistībā ar cilvēku tirdzniecību. [...] 4. Lai cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu padarītu efektīvāku, vājinot pieprasījumu, dalībvalstis apsver tādu pasākumu veikšanu, kas ir vajadzīgi, lai **noteiktu, ka izmantot pakalpojumus, kas ir 2. pantā minētās ekspluatācijas objekts, zinot, ka šo pakalpojumu sniedzējs ir upuris kādā no 2. pantā minētajiem nodarījumiem, ir noziedzīgs nodarījums.**"*

Šajā ziņojumā sniegts to spēkā esošo valstu tiesību aktu apraksts, ar ko nosaka kriminālatbildību par cilvēku tirdzniecības upuru pakalpojumu izmantošanu, kā arī visu šādu juridisko pasākumu ietekmes novērtējums. Direktīvas 23. panta 2. punkta piemērošanas jomā neietilpst citu tādu nelegislatīvu pasākumu pārbaude, kas var būt pieņemti valsts līmenī, vai tādu legislatīvu pasākumu pārbaude, kas neskar kriminālatbildības noteikšanu par cilvēku tirdzniecības upuru pakalpojumu izmantošanu. Jāatzīmē, ka šis ziņojums nenovērtē atbilstību Direktīvas 2011/36/ES noteikumiem. Tas būtu jālasa kopā ar dokumentu "Ziņojums saskaņā ar Direktīvas 2011/36/ES 23. panta 1. punktu, izvērtējot, cik lielā mērā dalībvalstis ir veikušas pasākumus, kas vajadzīgi, lai izpildītu Direktīvu 2011/36/ES par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un cietušo aizsardzību" (COM (2016) 722). Tajā ņemts vērā arī pirmais Komisijas "Ziņojums par gūtajiem panākumiem cīņā pret cilvēku tirdzniecību (2016. gads), kā noteikts Direktīvas 2011/36/ES par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un cietušo aizsardzību 20. pantā" (turpmāk — "progresā ziņojums").

Sagatavojot šo ziņojumu, Komisija izmantoja informāciju, ko saņēma no dalībvalstīm anketas veidā, kuru nosūtīja 2016. gada maijā, un apspriedās ar pilsonisko sabiedrību, izmantojot ES pilsoniskās sabiedrības platformu pret cilvēku tirdzniecību¹, kā arī Eiropas Komisijas ekspertu grupu jautājumos par cilvēku tirdzniecību².

¹ Sīkāku informāciju sk. Komisijas ziņojumā Eiropas Parlamentam un Padomei "Ziņojums par gūtajiem panākumiem cīņā pret cilvēku tirdzniecību (2016. gads), kā noteikts Direktīvas 2011/36/ES par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un cietušo aizsardzību 20. pantā", COM(2016) 267 final.

² Komisijas 2011. gada 10. augusta Lēmums 2011/502/ES, ar ko izveido ekspertu grupu jautājumos par cilvēku tirdzniecību un atceļ Lēmumu 2007/675/EK.

2. Spēkā esošie valstu tiesību akti, ar ko nosaka, ka izmantot pakalpojumus, kuros ir iesaistīta cilvēku tirdzniecība, ir noziedzīgs nodarījums

2.1. Atbilžu kopsavilkums

Turpmāk sniegtās analīzes pamatā ir dalībvalstu sniegtās atbildes. Komisija nevar izslēgt, ka var pastāvēt citi valstu noteikumi vai procesi. Ņemot vērā analīzi, Komisija lūdza dalībvalstīm ziņot par "spēkā esošiem valstu tiesību aktiem, ar ko nosaka, ka izmantot pakalpojumus, kuros ir iesaistīta cilvēku tirdzniecība, ir noziedzīgs nodarījums; par ko tieši noteikta kriminālatbildība; vai kriminālatbildības noteikšana ir paredzēta par visa veida ekspluatāciju; vai tiesību aktos prasīts apliecināt elementu — zināt, ka persona ir cilvēku tirdzniecības upuris, — un kā tas ietekmē tiesību akta piemērojamību; kādi pasākumi tika veikti, lai nodrošinātu, ka sabiedrība ir informēta par tiesisko regulējumu, lai nodrošinātu labāku īstenošanu; pieejamie statistikas dati par kriminālvajāšanu un notiesājošiem spriedumiem un novērotās grūtības; ja nav spēkā esoša valsts tiesību akta, kādi ir iemesli un kādas alternatīvas ir ieviestas, lai izpildītu pienākumu par kriminālatbildības apsvēršanu; kā tās novērtē šādu tiesību aktu ietekmi un vai tām ir atbilstoši ierosinājumi; kādi apspriešanās procesi ir ieviesti un vai tās ir uzdevušas veikt jebkādu novērtējumu un pētījumu par šādiem tiesību aktiem".

Sākumā būtu jāuzsver, ka iesniegtajā informācijā dalībvalstis neizklāstīja, kā tās pildīja juridiskās saistības, **apsverot** kriminālatbildības noteikšanu upuru izmantotājiem, kā izriet no Direktīvas 2011/36/ES 18. panta 4. punkta.

Dalībvalstu sniegto atbilžu analīze uzskatāmi parāda, ka šā ziņojuma sagatavošanas laikā ir **desmit (10) dalībvalstis, kas ir noteikušas, ka izmantot pakalpojumus, kuros ir iesaistīta cilvēku tirdzniecības upuru visa veida izmantošana, ir noziedzīgs nodarījums, un piecpadsmit (15) dalībvalstis ir paredzējušas tikai ierobežotu un selektīvu kriminālatbildības noteikšanu par cilvēku tirdzniecības upuru pakalpojumu izmantošanu.**

Konkrētāk:

1) Dalībvalstis, kas ir attiecinājušas šādu noziedzīga nodarījuma jēdzienu uz visa veida ekspluatāciju (BG, EL, HR, CY, LT, MT, PT, RO, SI, UK)

Desmit (10) dalībvalstis ziņoja, ka tajās ir spēkā valsts tiesību akti, ar ko nosaka, ka izmantot tādus pakalpojumus, kuros ir iesaistīta cilvēku tirdzniecība, ir noziedzīgs nodarījums (**BG, EL, HR, CY, LT, MT, PT, RO, SI, UK**³), ietverot visa veida ekspluatāciju.

BG informēja Komisiju, ka saskaņā ar Bulgārijas Kriminālkodeksu (159.c pantu) personu, kas izmanto cilvēku tirdzniecības skartu personu uzdzīves, piespiedu darba vai ubagošanas, orgānu, audu, šūnu vai ķermeņa šķidrums izņemšanas nolūkā vai nolūkā turēt to piespiedu atkarībā neatkarīgi no tās piekrišanas, soda ar brīvības atņemšanu uz trim līdz desmit gadiem un naudas sodu 10 000–20 000 levu apmērā. **HR** ir līdzīgs noteikums, bet pat bargāks, jo tā piemēro tādu pašu sodu

³ **UK** paziņoja Komisijai, ka Anglijā un Velsā ir spēkā šādi pasākumi saistībā ar cilvēku tirdzniecību, turpretī Skotijā šādu pasākumu nav, un Ziemeļīrija ziņoja, ka tajā ir ieviesti pasākumi, kuri ir vērsti tikai uz cilvēku tirdzniecību seksuālās izmantošanas nolūkā.

ikvienam, kas apzināti izmanto cietušo vai tā pakalpojumus, kā tiem, kas ir apsūdzēti cilvēku tirdzniecības nodarījuma veikšanā. **CY** informēja, ka Likuma 60(I)/2014 17. pantā noteikts, ka ikviena persona, kas var pamatoti pieņemt, ka tās izmantoto darbaspēku vai pakalpojumus nodrošina cilvēku tirdzniecības upuris, ir veikusi nodarījumu atbilstoši cilvēku tirdzniecības apkarošanas likumam. **EL** noteica šādu valsts tiesisko regulējumu 2013. gadā ar Likumu 4198/2013, ar ko paredz kriminālatbildību tām personām, kas apzināti piekrīt tādas personas darbam, kura ir cilvēku tirdzniecības upuris, kā arī tādām personām, kas apzināti veic seksuālu darbību ar personu, kura ir cilvēku tirdzniecības upuris. **LT** ziņoja, ka atbilstoši Kriminālkodeksa 147-2. pantam ikviena persona, kas izmanto cilvēku tirdzniecības upuru sniegtus pakalpojumus un kas zina vai kam vajadzēja zināt, ka tie ir upuri, tiek sodīti ar naudas sodu vai brīvību ierobežojošiem pasākumiem. Jāatzīmē, ka persona, kas veic šādu darbību un pēc tam brīvprātīgi informē tiesībsardzības iestādes un aktīvi sadarbojas, pirms tiek atzīta par aizdomās turētu, var tikt atbrīvota no kriminālatbildības. Turklāt par šādām darbībām pie atbildības sauc arī juridiskas personas. **MT** informēja Komisiju, ka ikviena persona, kas izmanto pakalpojumus vai darbaspēku vai ir iesaistījies tajos, zinot, ka persona, kas sniedz šādus pakalpojumus vai darbu, ir cilvēku tirdzniecības upuris, tiek atzīta par vainīgu nodarījumā un notiesāšanas gadījumā tiek saukta pie atbildības, piespriežot astoņpadsmit mēnešus līdz piecus gadus ilgu cietumsodu. Līdzīgi noteikumi ir **PT** un **SI** (ar ko piemēro cietumsodu līdz trim gadiem un naudas sodu). **RO** informēja Komisiju, ka saskaņā ar Rumānijas Kriminālkodeksa 216. pantu ikvienai personai, kas izmanto Kriminālkodeksa 182. pantā noteiktos pakalpojumus (ekspluatācija), izņemot cilvēku tirgotāju, un kas zina, ka pakalpojumus sniedz cilvēku tirdzniecības upuris, tiek noteikta kriminālatbildība.

2) Dalībvalstis, kas nav noteikušas skaidru valsts tiesisko regulējumu vai kas ir noteikušas ierobežotu un selektīvu kriminālatbildību par cilvēku tirdzniecības upuru pakalpojumu izmantošanu.⁴

Četrpadsmit (14) dalībvalstis ziņoja, ka tajās nav ieviesti precīzi formulēti juridiskie noteikumi, ar ko nosaka, ka izmantot pakalpojumus, kuros ir iesaistīta cilvēku tirdzniecības upuru visa veida izmantošana, ir noziedzīgs nodarījums (**AT, BE, CZ, DE, EE, ES, FR, HU, IT, LV, LU, NL, PL, SK**). Tomēr dažas dalībvalstis (**FI, IE, SE**) ir ieviesušas tiesību aktus cilvēku tirdzniecības upuru izmantošanas jomā, taču tikai attiecībā uz konkrētiem ekspluatācijas veidiem. Konkrētāk, **FI** un **IE** ziņoja, ka tajās ir spēkā valsts tiesību akti, kas vērsti tikai uz cilvēku tirdzniecības upuru seksuālu izmantošanu. **SE** ziņo, ka, lai gan tajā nav īpašu noteikumu, ar ko nosaka kriminālatbildību par cilvēku tirdzniecības upuru pakalpojumu izmantošanu, tā piemēro noteikumus, kas ietverti likumā par seksuālo pakalpojumu pirkšanas aizliegumu, kas var attiekties uz tādu pakalpojumu izmantošanu, kurus piespiedu kārtā sniedz upuri, kas pārdoti seksuālās izmantošanas nolūkos.

No tām dalībvalstīm, kurās nav ieviesti šādi precīzi formulēti noteikumi, atbilstoši to sniegtajai informācijai, dažos gadījumos varētu atsaukties uz noteikumiem, kas attiecas uz seksuāliem nodarījumiem vai bērnu seksuālu izmantošanu (piemēram, **IT, ES, NL** un **BE**). Lai gan **IT** nav šādu precīzi formulētu noteikumu, tā ziņo, ka atbilstoši Itālijas Kriminālkodeksa 603.*bis* pantam tajā kā noziedzīgs nodarījums ir noteikta nelikumīga tirdzniecības starpniecība un darbaspēka ekspluatācija

⁴ **FI, IE, SE** ir noteikušas tiesisko regulējumu tikai cilvēku tirdzniecība seksuālas izmantošanas nolūkā un **AT, BE, DE, EE, FR, HU, IT, LV, LU, NL, PL, SK** - tikai Direktīvas par sankcijām pret darba devējiem kontekstā.

vispārīgi. Lai gan **AT** nav precīzi formulētu noteikumu par cilvēku tirdzniecības upuriem, tajā nesen ir pieņemti noteikumi par iesaistīšanos seksuālās darbības ar personām pret to gribu, izmantojot to neaizsargātību vai pēc iepriekšējas iebiedēšanas.

Turklāt dažas dalībvalstis ziņo, ka tajās ir ieviesti tikai pasākumi, ar ko transponē un īsteno **2009. gada 18. jūnija Direktīvu 2009/52/EK, ar ko nosaka minimālos standartus sankcijām un pasākumiem pret darba devējiem, kas nodarbina trešo valstu valstspiederīgos, kuri dalībvalstīs uzturas nelikumīgi**⁵ (tā sauktā Direktīva par sankcijām pret darba devējiem) (piemēram, **PL** vai **HU**). Šajā saistībā Paziņojumā par to, kā tiek piemērota **2009. gada 18. jūnija Direktīva 2009/52/EK**, norādīts, ka dalībvalstis kopumā ir atzinušas nelikumīgu nodarbināšanu par sodāmu visos 9. pantā minētajos gadījumos (tostarp gadījumos, ja darba devējs zina, ka darbinieks ir cilvēku tirdzniecības upuris). Saskaņā ar minēto paziņojumu **CZ** un **ES** nav noteikušas īpašas sankcijas nelikumīgai nodarbināšanai situācijās, kad "darba devējs apzinājies, ka darbinieks ir cilvēku tirdzniecības upuris"⁶.

Tomēr jāatzīmē, ka **Direktīvas 2009/52/EK piemērošanas joma ir ierobežota tikai uz trešās valsts valstspiederīgajiem, kas nelikumīgi uzturas ES**. Tāpēc tā neattiecas uz tiem cilvēku tirdzniecības upuriem, kas ir ES valstspiederīgie, vai tiem cilvēku tirdzniecības upuriem, kas ir trešo valstu valstspiederīgie, bet uzturas ES likumīgi. Turklāt, lai gan direktīvu piemēro atkarīgas nodarbinātības⁷ gadījumiem, tā neattiecas uz gadījumiem, kuros cietušie ir pašnodarbināti, vai gadījumiem, kuros izmantotājs nav darba devējs. Tādējādi **Direktīvā 2009/52/EK norādītā kriminālatbildības noteikšana ir pielāgota minētās direktīvas saturam un piemērošanas jomai, kas ir ierobežoti un nav pietiekami**, lai aptvertu visus cilvēku tirdzniecības gadījumus. Tomēr tā kalpo kā labs piemērs pasākumiem, ko varētu izmantot šajā jomā, lai turpinātu pilnveidot un stiprināt cilvēku tirdzniecības apkarošanas tiesisko regulējumu.

3) Alternatīvas gadījumos, ja nav noteikta kriminālatbildība

Kā norādīts iepriekš, saskaņā ar direktīvas 18. panta 4. punktu dalībvalstīm vismaz jāapsver kriminālatbildības noteikšana tiem, kas apzināti izmanto cilvēku tirdzniecības upuru pakalpojumus. Tomēr dalībvalstis sniedza Komisijai ierobežotu informāciju par alternatīvām, ja nav valstu pasākumu, ar ko nosaka kriminālatbildību personām, kuras izmanto cilvēku tirdzniecības upuru pakalpojumus. No atbildēm uz anketām var secināt, ka tikai **NL** un **ES** šajā saistībā sniedza informāciju. **NL** ziņoja par informācijas kampaņām saistībā ar anonīmu ziņošanu par noziegumiem, izpratnes vairošanu un publicitāti saistībā ar kriminālvajāšanu seksuālas vardarbības gadījumā pret bērnu, ja ir pieprasīts maksājums, kā arī līgumiem ar uzņēmējdarbības nozarēm par cilvēktiesību

⁵ Direktīva 2009/52/EK, ar ko nosaka minimālos standartus sankcijām un pasākumiem pret darba devējiem, kas nodarbina trešo valstu valstspiederīgos, kuri dalībvalstīs uzturas nelikumīgi, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0052>.

⁶ Ņemot vērā laikposmu, kas pagājis kopš Paziņojuma par to, kā tiek piemērota Direktīva 2009/52/EK, pieņemšanas, nevar izslēgt, ka pa šo laiku attiecīgais tiesību akts ir pieņemts. Sīkāku informāciju sk. Komisijas paziņojumā Eiropas Parlamentam un Padomei par to, kā tiek piemērota 2009. gada 18. jūnija Direktīva 2009/52/EK, ar ko nosaka minimālos standartus sankcijām un pasākumiem pret darba devējiem, kas nodarbina trešo valstu valstspiederīgos, kuri dalībvalstīs uzturas nelikumīgi, COM(2014) 286 final.

⁷ Nodarbinātības definīcija aptver tādas darbības veikšanu, kas ietver jebkādu darbu darba devēja labā vai viņa vadībā, un/vai uzraudzībā, kuru regulē saskaņā ar valsts tiesību aktiem vai iedibinātu praksi (Direktīvas 2009/52/EK 2. panta c) punkts); preambulā norādīts, ka tai jābūt neatkarīgai no tiesiskajām attiecībām (7. apsvērums).

ievērošanas veicināšanu. **ES** ziņoja, ka, neraugoties uz to, ka nav precīzi formulētu noteikumu par kriminālatbildības noteikšanu attiecībā uz cilvēku tirdzniecības upuru seksuālo pakalpojumu izmantošanu, ja ir zināms par cietušā neaizsargātības stāvokli, ikvienu šādu darbību varētu uzskatīt par nodarījumu pret personas seksuālo brīvību un integritāti un tiktu piemēroti Kriminālkodeksa attiecīgie panti.

4) *Novērtējumi*

Neliels skaits dalībvalstu ziņoja, ka tās ir veikušas šādu tiesību aktu **novērtējumus** vai atbilstošus pētījumus (piemēram, **FI**, **SE**). **SE** ziņoja Komisijai, ka izmeklēšanas ziņojums par Aizliegumu pirkt seksuālus pakalpojumus tikai publicēts 2010. gadā. Galvenie konstatējumi ir šādi: a) ielu prostitūcija ir samazinājusies uz pusi; b) internets ir kļuvis par jaunu prostitūcijas arēnu; c) aizliegums pirkt seksuālus pakalpojumus ir neitralizējis organizētās noziedzības veidošanos; un d) publiskais atbalsts aizliegumam ir palielinājies. Turklāt ir gaidāms cilvēku tirdzniecības apkarošanas pētījums, kurā novērtēs soda noteikumu par cilvēku tirdzniecību piemērošanu un kurā arī rūpīgi pārbaudīs, kā tiesībsardzības iestādes izmeklē un risina cilvēktiesību jautājumus.

FI ir uzdevusi veikt pētījumu pēc Augstākās tiesas nozīmīga sprieduma tā dēvētajā daļējas kriminālatbildības noteikšanā par seksuālu pakalpojumu pirkšanu no organizēti piegādātām prostitūtām un cilvēku tirdzniecības upuriem. Pētījumā secināts, ka, piemērojot tiesību aktu, lielākā problēma bija tā, ka tikai nedaudzos gadījumos tika konstatēta un izmeklēta seksa tirdzniecības upuru ļaunprātīga izmantošana, kā arī par to tika veikta kriminālvajāšana un tika piemērots sods. Tika ziņots, ka problemātiski ir piemērot *mens rea* prasību daļējas kriminālatbildības noteikšanā seksa pakalpojumu pircējiem. Ziņojumā norādīts, ka šī situācija bija labvēlīga seksa pakalpojumu pircējiem, kas izvairījās no jebkādas informācijas iegūšanas par prostitūtas apstākļiem, bet sīki pārzināja likuma burtu. Pētījuma autori ierosināja noteikt pilnu kriminālatbildību par seksa pakalpojumu pirkšanu. Pēc šā ziņojuma valdība ierosināja grozīt nodarījumu, paredzot sodu, ja nodarījums izraisīts aiz izmantotāja nevērības⁸.

UK (Ziemeļīrijā) novērtējums gaidāms 2018. gadā, un tā ziņoja, ka **Skotija** ir uzdevusi veikt pētījumu par šo tematu, veicot Likuma par cilvēku tirdzniecību un izmantošanu pārbaudi (2015).

Parasti visu dalībvalstu Komisijai sniegtie **statistikas dati** ir nepietiekami, tajos norādīts tikai ierobežots skaits kriminālvajāšanu un notiesājošo spriedumu. Turklāt ir apšaubāms, vai šādi neapkopoti dati par šo nodarījumu ir pieejami valsts līmenī. Piemēram, **IT** uzsver, ka pašlaik nav atsevišķu datu par cilvēku tirdzniecības upuru sniegto pakalpojumu izmantošanu. Šo jomu Komisija turpinās uzraudzīt tā darba kontekstā, kas paveikts, lai uzlabotu kvalitāti un salīdzināmību ES līmenī apkopotajiem statistikas datiem par cilvēku tirdzniecību.

⁸ Sīkāku informāciju sk. Johanna Niemi & Jussi Aaltonen, "Abuse of a victim of sex trade: Evaluation of the Finnish sex purchase ban", Somijas Tieslietu ministrija, 2014. g., pieejams vietnē http://ec.europa.eu/anti-trafficking/publications/abuse-victim-sex-trade_en.

2.2. Ietekmes novērtējums un piemērošana

Komisijai sniegtā informācija liecina, ka dalībvalstis ievēro diezgan atšķirīgu pieeju un praksi. Visās dalībvalstīs, kurās ir valstu pasākumi, ar ko nosaka, ka izmantot pakalpojumus, kuros ir iesaistīta cilvēku tirdzniecība, ir noziedzīgs nodarījums, minēto noteikumu piemērošanas joma ir ierobežota tikai uz personām, kas tieši izmanto cietušo sniegtos pakalpojumus vai darbu.

Lielākajā daļā dalībvalstu, kurās ir valsts tiesību akti, ar ko nosaka, ka izmantot pakalpojumus, kuros ir iesaistīta cilvēku tirdzniecība, ir noziedzīgs nodarījums, dalībvalstis ziņo, ka ir par agru novērtēt to ietekmi. Tas saistīts ar to, ka minētie pasākumi stājās spēkā pēc Direktīvas 2011/36/ES transponēšanas termiņa 2013. gadā saistībā ar direktīvas īso ieviešanas termiņu.

Visās dalībvalstīs, kurās šādi noteikumi ir ieviesti, noteikts, ka izmantotājam iepriekš ir jāzina, ka persona, kuras pakalpojumi tiek izmantoti, ir cilvēku tirdzniecības upuris. Šādos gadījumos ziņots par vispārējām grūtībām attiecībā uz pierādījumu iegūšanu. Lielākajā daļā attiecīgo dalībvalstu pierādīšanas pienākums gulstas galvenokārt uz prasītāju: aizdomās turēto/apsūdzēto sargā nevainīguma prezumpcija, un viņam nav pienākuma pierādīt savu nevainīgumu. Tikai **IE** gadījumā pierādīšanas pienākums ir novirzīts un gulstas uz apsūdzēto, lai pierādītu, ka viņš vai viņa nezināja un ka viņam vai viņai nebija pamatota iemesla uzskatīt, ka persona, pret kuru veikts nodarījums, ir cilvēku tirdzniecības upuris.

Šajā saistībā Eiropas Padomes Konvencijas par cīņu pret cilvēku tirdzniecību paskaidrojuma ziņojumā norādīts, ka "[...] prokuratūrām var būt grūts uzdevums pierādīt zināšanu. Līdzīgas grūtības rodas ar dažādām cita veida krimināltiesību normām, kas prasa pierādīt kādu nodarījuma nemateriālu sastāvdaļu. Tomēr **grūtības atrast pierādījumus ne vienmēr ir pārliecinošs arguments, lai neuzskatītu konkrēto rīcības veidu par noziedzīgu nodarījumu.**" Šajā saistībā grūtības iegūt pierādījumus par noziegumu nedrīkst būt par pamatu tam, ka par konkrētu rīcību netiek noteikta kriminālatbildība.

Lai gan daudziem sekmīgiem izmeklēšanas, kriminālvajāšanas un notiesājošo spriedumu gadījumiem neapšaubāmi ir preventīva ietekme, ir apšaubāms, kā šādu statistiku var interpretēt, jo īpaši saistībā ar attiecīgo pasākumu ietekmes vai panākumu novērtēšanu. **Nemot vērā to, ka šādu pasākumu vislielākā ietekme vispirms ir novērst nozieguma veikšanu, statistika par kriminālvajāšanu un notiesājošiem spriedumiem nav drošs pasākumu efektivitātes rādītājs.** Kā norādīts iepriekš, saistībā ar šo ziņojumu iesniegtie statistikas dati ir nepietiekami. Attiecībā uz 2014. un 2015. gadu **BG** ziņo, ka bija attiecīgi četras (4) apsūdzības un viens (1) notiesājošs spriedums un piecas (5) apsūdzības un divi (2) notiesājoši spriedumi. **EL** ziņoja, ka saskaņā ar Grieķijas policijas statistikas datiem kopš jaunā tiesību aktu stāšanās spēkā ir bijusi viena (1) kriminālvajāšana. Arī **RO** informē, ka 2015. gadā Organizētās noziedzības un terorisma izmeklēšanas direktorātam tika paziņoti pirmie gadījumi un tika veikta kriminālvajāšana pret deviņām (9) personām par nodarījumiem saistībā ar cilvēku tirdzniecības upuru pakalpojumu izmantošanu. Atbilstoši Tiesnešu augstākās padomes informācijai līdz 2016. gada maijam 15 cilvēki tika atzīti par vainīgiem nodarījumos saistībā ar ekspluatētu personu pakalpojumu izmantošanu. Tomēr spriedumi nebija galīgi, un tos varēja pārsūdzēt Augstākajā tiesā.

Šajā saistībā Komisija vēlas atgādināt progresu ziņojumā iekļautos konstatējumus: *"Komisijas apkopotā informācija skaidri parāda, ka ir svarīgi dalībvalstīm pastiprināt savus centienus, lai*

palielinātu izmeklēšanas un kriminālvajāšanu skaitu un pierādījumu vākšanas procesā samazinātu cietušajiem un viņu liecībām uzlikto slogu. Dalībvalstis varētu to panākt, izstrādājot regulāru un specializētu apmācību izmeklētājiem, prokuroriem un tiesnešiem un sistemātiski veicot finanšu izmeklēšanas (kā to iesaka Finanšu darījumu darba grupa) un citus efektīvus, uz izlūkdatiem pamatotus izmeklēšanas līdzekļus, ar ko papildus cietušo liecībām var iegūt dažādus citus pierādījumus. Dalībvalstīm ir jāpiešķir arī pietiekami finanšu resursi un cilvēkresursi, lai pienācīgi novērstu šo noziedzību."

Kriminālatbildības ierobežota attiecināšana tikai uz situāciju, kurā izmantotājam ir tiešas un faktiskas zināšanas, ka persona ir cilvēku tirdzniecības upuris, rada ļoti lielu šķērslī kriminālvajāšanas uzsākšanai. Šajā saistībā būtu rūpīgi jāpārbauda apsvērums par zināšanu līmeni saistībā ar šo nodarījumu.

3. Efektīvu preventīvo pasākumu nodrošināšana cilvēku tirdzniecības jomā

Šajā iedaļā izklāstīti Komisijas apsvērumi⁹ par šo tematu, vadoties pēc ES Stratēģijas cilvēku tirdzniecības izskaušanai¹⁰ un citiem galvenajiem politikas instrumentiem¹¹, un sniegts to analīzes pamatojums. Iepriekšminētā analīze ir uzskatāmi parādījusi nepilnīgu un atšķirīgu tiesisko regulējumu valstu līmenī attiecībā uz tādu juridisko režīmu pret cilvēku tirdzniecības upuru izmantotājiem, kas ietekmē noziedzības efektīvu novēršanu. Šajos apstākļos cilvēku tirdzniecība joprojām ir plaši izplatīta, neraugoties uz veiktajiem centieniem, un nekas neliecina, ka šī smagā noziedzība samazinātos.

Šajā saistībā pamats **jebkurai izšķirošai preventīvai rīcībai cilvēku tirdzniecības jomā ir nodarījumu izdarītāju atbildība**. Tas ir izklāstīts arī citos galvenajos starptautiskajos un Eiropas tiesību instrumentos¹². Šim jautājumam pievērsās arī Eiropas Parlaments¹³ un **Eiropas Padomes Parlamentārā asambleja**¹⁴, kā arī **pilsoniskā sabiedrība**¹⁵.

⁹ Piemēram, Komisijas pētījumi, t. i., par cilvēku tirdzniecības novēršanas iniciatīvām un par cilvēku tirdzniecības dzimumu aspektu, kas ir veikti saistībā ar ES Stratēģiju cilvēku tirdzniecības izskaušanai.

¹⁰ Paziņojums "ES Stratēģija cilvēku tirdzniecības izskaušanai 2012.–2016. gadā", COM(2012) 286 *final*.

¹¹ Piemēram, Eiropas Drošības programma, Eiropas programma migrācijas jomā, ES Stratēģiskā iesaistīšanās dzimumu līdztiesības veicināšanā, ES Rīcības plāns cilvēktiesību un demokrātijas jomā.

¹² Piemēram, ANO 2000. gada Protokols par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to (9. pants) un Eiropas Padomes 2005. gada Konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību (6. un 19. pants).

¹³ Eiropas Parlamenta 2016. gada 12. maija rezolūcija par 2011. gada 5. aprīļa Direktīvas 2011/36/ES par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un cietušo aizsardzību īstenošanu dzimumu līdztiesības aspektā 2015/2118(INI), Eiropas Parlamenta 2016. gada 5. jūlija rezolūcija par cilvēku tirdzniecības apkarošanu ES ārējās attiecībās (2015/2340(INI)), Eiropas Parlamenta 2014. gada 26. februāra rezolūcija par seksuālo izmantošanu un prostitūciju un tās ietekmi uz dzimumu līdztiesību (2013/2103(INI)).

¹⁴ Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas rezolūcija "Prostitution, Trafficking and Modern Slavery in Europe", Rezolūcija 1983 (2014).

Pieejama vietnē: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=20716&lang=en>.

¹⁵ Organizācijas, kas piedalās ES pilsoniskās sabiedrības platformā pret cilvēku tirdzniecību, norāda, ka likumdošana ir vissvarīgākais pasākums, kas dalībvalstīm būtu jāveic, lai nodrošinātu novēršanu un pieprasījuma samazināšanos. Komisijas dienestu darba dokuments, kas pievienots dokumentam - Ziņojums par gūtajiem panākumiem cīņā pret cilvēku tirdzniecību un tās upuru aizsardzībā, COM(2016) 267 *final*, SWD(2016) 159 *final*, 64. lpp.

Komisija ir norādījusi **Eiropas Drošības programmā** un atkārtoti uzsvērusi savos ziņojumos un pētījumos, ka cilvēku tirdzniecībai kā smagai, pārrobežu un organizētai noziedzībai ir ļoti lielas personīgās, sociālās un ekonomiskās izmaksas¹⁶. To stimulē visa veida ekspluatācijas **pieprasījums** un augsta **peļņa**. Peļņa, gan likumīgajā, gan nelikumīgajā ekonomikā, rada sarežģītu piedāvājuma un pieprasījuma mijiedarbību, kas jārisina, lai izskaustu noziedzību¹⁷. Direktīvā 2011/36/ES ir noteikts juridisks pienākums apsvērt šo pieprasījumu un samazināt to, un tā mērķis ir novērst kaitējuma iespējamību, mainot vidi kopumā, lai samazinātu cilvēku tirdzniecības stimulus.

3.1. Tādu pakalpojumu izmantotāja identifikācija, ko piespiedu kārtā sniedz cilvēku tirdzniecības upuri

Šajā kontekstā pieprasījums ietver visas tās personas, grupas vai juridiskas personas, kuras vada mērķis ekspluatēt cietušos nolūkā gūt dažāda veida peļņu: personas, kas tieši izmanto un ļaunprātīgi izmanto cietušos, kā arī personas, kas rīkojas kā veicinātāji vai koordinatori, un vispārīgi personas, kas rada tam labvēlīgu vidi un sekmē to.

Uzņēmumi, kas izmanto cilvēku tirdzniecības upurus un gūst peļņu no cilvēku tirdzniecības, neierobežojas uz noziedzīgām organizācijām, un cilvēku tirdzniecība bieži vien ir saistīta ar likumīgas uzņēmējdarbības ķēdi. Peļņas guvēji ir gan cietušo radnieki, gan neoficiālas vai oficiālas darbā iekārtošanas aģentūras, darba tirgus starpnieki, kas piegādā darbaspēku konkrētās nozarēs, vai apakšuzņēmēji globālās piegādes ķēdēs, arī ceļojumu aģentūras un transporta uzņēmumi, kā arī informācijas un sakaru tehnoloģiju uzņēmumi.

Cits pieprasījuma avots ir patērētāji, kas var būt personas, kuras pērk cietušo saražotus produktus, bet nezina, kā tie ir saražoti, vai arī lietotāji, kas zina par cilvēku tirdzniecības upuriem, bet ignorē tādas acīmredzamas cilvēku tirdzniecības un darbaspēka/seksuālās izmantošanas pazīmes kā ļoti zemas cenas vai vardarbības un iebiedēšanas pazīmes. Tāpēc šajā ziņojumā netiek izmantoti tādi termini kā "klients", runājot par cilvēku tirdzniecību seksuālās izmantošanas kontekstā (gan attiecībā uz pieaugušajiem, gan bērniem), jo šāda terminoloģija padarītu neskaidras tās ciešanas, ļaunprātīgu izmantošanu un vardarbību, ko pārcieš cilvēku tirdzniecības upuri.

Kā norādīts Komisijas dienestu darba dokumentā, kas pievienots ziņojumam par gūtajiem panākumiem cīņā pret cilvēku tirdzniecību un tās upuru aizsardzībā: "Galīgo mērķi — cilvēku tirdzniecības izskaušanu — var panākt tikai tad, **ja vispirms ir novērsta nozieguma izdarīšana, izmantojot dažādos ES un valstu līmenī pieejamos līdzekļus** [..]. Tas nozīmē **ne tikai risināt pamatcēloņus, kas padara cilvēkus neaizsargātākus pret cilvēku tirdzniecību**, piemēram, nabadzība, dzimumu nelīdztiesība un vardarbība pret sievieti, etniskā diskriminācija, sociālā atstumtība, neatbilstīga migrācija, bet **arī nodrošināt, ka personas, kas gūst peļņu no noziedzības un izmanto cietušos, tiek sauktas pie atbildības**"¹⁸.

¹⁶ Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Eiropas Drošības programma", COM(2015) 185 *final*.

¹⁷ Progresā ziņojums.

¹⁸ Komisijas dienestu darba dokuments, kas pievienots dokumentam - Ziņojums par gūtajiem panākumiem cīņā pret cilvēku tirdzniecību un tās upuru aizsardzībā, COM(2016) 267 *final*, SWD(2016) 159 *final*, 39. lpp.

Skaidrs, ka cilvēku tirdzniecība un ikviens tās aspekts vienmēr ir nelikumīgs. Cilvēku tirdzniecībā nav nekā likumīga. Personas izmantošana piespiedu apstākļos, ko veic cita persona, ikvienā krimināltiesību sistēmā ir nosodāma rīcība. Cilvēku tirdzniecībai nav juridiskas vai morālas vērtības. Tā ir smags noziegums un nopietns cilvēka cieņas pārkāpums atbilstoši aizliegumam, kas norādīts Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 5. panta 3. punktā. Nenosakot kriminālatbildību par cilvēku tirdzniecībā cietušas personas pakalpojumu izmantošanu, **jo īpaši zinot, ka viņš vai viņa ir cilvēku tirdzniecības upuris**, cīņa pret cilvēku tirdzniecību kopumā kļūst mazāk efektīva un kavē Direktīvas 2011/36/ES mērķu sasniegšanu. Pat ja valstu tiesību akti nenosaka, ka izmantot pakalpojumus, kuros ir iesaistīta cilvēku tirdzniecība, ir noziedzīgs nodarījums, lietas būtība nemainās: cietušie nereti ir atkārtoti izvaroti, garīgi un fiziski pazemoti, cietuši nodarījumos pret viņu brīvību, cieņu, seksuālo pašnoteikšanos, fizisko integritāti.

4. Nobeiguma piezīmes un turpmākais darbs

Kā norādīts Direktīvas 2011/36/ES 18. panta 4. punktā, lai cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu padarītu efektīvāku, dalībvalstis apsver tādu pasākumu veikšanu, ar ko nosaka, ka izmantot pakalpojumus, kuros ir iesaistīta cilvēku tirdzniecības upuru izmantošana, ir noziedzīgs nodarījums. Šajā ziņojumā veiktā analīze, novērtējot spēkā esošo attiecīgo valstu tiesību aktu ietekmi atbilstoši direktīvas 23. panta 2. punktam, uzskatāmi parāda **diezgan atšķirīgo tiesisko vidi**, kura **nespēj efektīvi veicināt šādu pakalpojumu pieprasījuma mazināšanu**.

Ja cilvēku tirdzniecības kontekstā par šādu pakalpojumu izmantošanu netiek noteikta pilnīgi nekāda vai tiek noteikta neatbilstoša kriminālatbildība, **tirgotāju darbība, kurā pēc definīcijas ietilpst cietušo izmantošana, var būt ne tikai mazāk atturoša, bet negatīvi pat var tikt veicināta, tostarp nesodāmības gaisotnē**. Acīmredzot pieprasījuma mazināšanas izaicinājums nozīmē **vairāk koncentrēties uz tiem, kas faktiski izmanto cilvēku tirdzniecības dažāda veida pakalpojumus**, zinot, ka persona ir nodarījuma upuris.

Pašlaik vairāku dalībvalstu tiesību sistēmas nepasludina ārpus likuma vai pasludina ārpus likuma tikai daļēji personas, kas izmanto šādus pakalpojumus, to attiecīgi zinot, **ietekmējot juridisko nenoteiktību**, piemēram, **attiecībā uz** kriminālatbildību, kas saistīta ar izmantotāja saikni ar cietušo, juridisko režīmu pret personām, kas gūst peļņu no šādas ekspluatācijas vai veicina un sekmē to, atšķirību starp izmantotāju un ekspluatatoru, starpnieku atbildību, kā arī plašākām piegādes ķēdēm.

Dalībvalstīm vajadzētu pastiprināt savus centienus nodrošināt vienotāku un atturošāku rīcību pret šo cilvēku tirdzniecības pārrobežu noziedzības elementu. Šā ziņojuma galīgais mērķis ir veicināt Direktīvas 2011/36/ES mērķu sasniegšanu attiecībā uz pieprasījuma samazināšanu un cilvēku tirdzniecības novēršanu, lai nodrošinātu, ka noziedzīgi grupējumi negūst labumu no atšķirīga juridiskā režīma pret cilvēku tirdzniecības upuru izmantotājiem. Šajā saistībā, uzraugot situāciju dalībvalstīs, Komisija izdara būtiskus secinājumus un turpinās pārbaudīt potenciālās iespējas, kā arī vajadzības gadījumā nākotnē apsvērs attiecīgus tiesību aktu priekšlikumus atbilstoši Direktīvas 2011/36/ES 23. panta 2. punktam.